

סו-א

תניא: המודר הנאה מחבירו, שנדר נדר כלפי חבירו, או שנשבע על דבר שהתחייב לחבירו — אין מתירין לו את נדרו או שבועתו, אלא בפניו של החבר. (1)

ודנה הגמרא: מנא הני מילי שהתרת נדר או שבועה כלפי חבירו, צריכה להיות דוקא בפני החבר?

אמר רב נחמן: דכתיב בענין התרת השבועה שנשבע משה ליתרו לשבת במדין, ולא לשוב למצרים [שמות ד]:

”ויאמר ה' אל משה, בארץ מדין: לך, שוב מצרים, כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשך.”

הדגיש הכתוב שאמירה זאת היתה בארץ מדין —

לפי שכך אמר לו הקב"ה למשה:

במדין נדרת, נשבעת ליתרו חותנך שלא לשוב מצרים. לכן, לך והתר נדרך דוקא במדין, בנוכחות יתרו חותנך!

דהיינו, התר את נדרך בפני יתרו חותנך הגר במדין, ולא תעשה זאת במקום אחר, שלא בפניו.

ומבאר הגמרא מנין שנדר משה ליתרו? — **דכתיב** [שמות ב] **”ויואל משה לשבת את האיש”**.

אין אלה [”ויואל”] אלא שבועה.

דכתיב בספר יחזקאל [פרק יז] אודות נבוכדנצר מלך בבל והמלך צדקיהו:

”ויבא נבוכדנצר אותו, את המלך צדקיהו, באלה”.

וכתיב בספר דברי הימים ב [פרק לז] לגבי האלה הזאת —

”וגם במלך נבוכד נצר מרד צדקיהו, למרות אשר השביעו נבוכדנצר לצדקיהו באלהים”.

ומוכח שה”אלה” היא שבועה.

ומבאר הגמרא את ענין המרד של צדקיהו בנבוכדנצר המוזכר בפסוק —

מאי מרדותיה? מה היה ענין המרד של צדקיהו?

אשכחיה מצאו צדקיה לנבוכד נצר, דהוה

כדי שיתבייש מחבירו, על שנדר דבר לטובתו, ועתה הוא מתחרט. והשני, כדי שלא יחשדהו כאשר יראהו עובר על נדרו או שבועתו. וכתבו הראשונים שיש נפקא מינה בין שני הפירושים במקום שמודיע לחבירו שהוא נשאל על נדרו או שבועתו.

ועיין בדברי הריטב”א, ובהגהות, האם יכול חבירו להתנגד להתרת הנדר או השבועה.

רחמים וחסד, ואיך יכול מעשה כזה להעשות על ידי גזילת ילד מאמו, שהוא מעשה אכזרי מאין כמוהו.

אלא שהרגשת הנתינה, שהיא כאמור עיקר חיות האדם, היא הגורמת לרצון האימוץ. וכשאדם נלחם על חיותו, הוא מסוגל להגיע למעשה אכזרי של גניבת ילד מאמו.

1. ובירושלמי נאמרו שני טעמים לכך: האחד,

לאו הכי הוה, האם לא כך היה, דאישתבע בשמא דשמיא דלא מגלית, שנשבע לי צדקיהו בשם שמים שלא יגלה את המעשה.

אמר ליה צדקיהו: אישתלית אשבועתאי, נשאלתי על שבועתי, והתירו לי אותה.

אמר להון נבוכדנצר לדייני הסנהדרין: וכי מתשלין על שבועתא? האם יש אפשרות להשאל על שבועה?

אמרו ליה: אין, אכן כך הוא!

אמר להו: האם צריך להשאל על השבועה בפניו של מי שנשבע לו, או שיכולים להשאל אפילו שלא בפניו של מי שנשבע לו?

אמרו ליה: צריך להשאל על השבועה בפניו של מי שנשבע לו!

אמר נבוכדנצר להון, לדייני הסנהדרין: ואתון, מאי עבדתון?!

אתם, שהתרתם את השבועה שנשבע לי צדקיהו, כיצד עשיתם זאת שלא בפני?

ומאי טעמא לא אמריתון ליה לצדקיהו שהתרת השבועה צריכה לעשות בפני?

מיד [איכה ב], "ישבו לארץ, ידמו יהיו דומים, זקני בת ציון".

אכיל כאשר הוא אוכל ארנבא ארנבת בעודה חיה, מבלי להמיתה תחילה, שהוא דבר מגונה.⁽²⁾

אמר ליה נבוכדנצר לצדקיהו: אישתבע לי דלא מגלית עילוי, ולא תיפוק מילתא. השבע לי שלא תגלה דבר זה עלי, ולא תוציא ענין זה לגילוי ברבים.

אישתבע ליה צדקיהו לנבוכדנצר שלא יגלה מה שראה.

לסוף, הוה קא מצטער צדקיהו בגופיה, נגרם לו צער רב על שאינו יכול לגלות את מעשהו של נבוכדנצר, כיון שהיה לו ענין רב שיתבזה נבוכדנצר ברבים, ובכך להקל מעליו את עולו.

איתשיל אשבועתיה, נשאל צדקיהו על שבועתו לנבוכדנצר לפני הסנהדרין,⁽³⁾ ואמר, ופירסם את המעשה.

שמע נבוךד נצר דקא מבזין ליה אנשים, והבין שצדקיהו הוא שגרם לבזיונו, בגלותו את המעשה באכילת הארנבת החיה.

שלח נבוכדנצר לקרוא לו, ואיתי והביאו אליו את דייני הסנהדרין ואת צדקיהו.

אמר להון נבוכדנצר לדייני הסנהדרין: חזיתון, רואים אתם מאי קא עביד מה שעשה צדקיהו!

2. כתב העץ יוסף, שעשה זאת כדי להרגיל את עצמו באכזריות יתרה.

3. ונאמרו בראשונים כמה ביאורים, מדוע התירו לו הסנהדרין את שבועתו שלא בנוכחות נבוכדנצר, אם משום שהצער שנגרם לצדקיהו

2. כתב העץ יוסף, שעשה זאת כדי להרגיל את עצמו באכזריות יתרה.

3. ונאמרו בראשונים כמה ביאורים, מדוע התירו לו הסנהדרין את שבועתו שלא בנוכחות נבוכדנצר, אם משום שהצער שנגרם לצדקיהו

אמר רבי יצחק מלמד הכתוב "ישבו לארץ", ששמטו זקני הסנהדרין את כריים שהן יושבים עליהם, מתחתיהם, והתיישבו על הארץ, כאות אבלות וצער, שלא היה להם מענה שיוכלו לענות לנבוכדנצר.⁽⁴⁾

מתניתין:

רבי מאיר אומר: יש דברים שהן כנולד, אמנם דומים הם ל"נולד", [שאינן פותחים בו], כיון שבשעת הנדר אין זה צפוי שיקרה, כמו שהנולד הוא דבר שאינו צפוי בשעת הנדר.

ואולם דברים אלו, למרות דמיונם לנולד, דינם אינן כנולד, אלא הם יכולים לשמש כפתח לנדר, היות ובשעת נדרו הוא תלה את קיומו בדבר מסויים, ומשבטל הדבר ההוא, בטל גם הנדר.⁽⁵⁾

ואיך חכמים מודים לו בדברים אלו, אלא הם מחשיבים אותם כנולד, ואיך פותחים בהם.

ביצד, במה נחלקו רבי מאיר וחכמים?

במי שאמר: קונם שאיני נושא את פלונית, משום שאביה הוא אדם רע.

ונמצא שתלה את נדרו בהיות אביה רע.

אמרו לו, לאחר שנדר: מת אביה.

או אמרו לו שעשה תשובה, ושוב אינו רע.

או במי שאמר: קונם לבית זה שאני נכנס משום שהכלב רע בתוכו, או שהנחש בתוכו.

אמרו לו: מת הכלב, או שנחרג הנחש.

הרי הן כנולד, ואינן כנולד, דברי רבי מאיר.

כי כשבטל הדבר שתלה בו את נדרו, בטל גם הנדר.

ואיך חכמים מודים לו, ולדבריהם נולד הוא, ואיך פותחים בו, ויתבאר בגמרא.

גמרא:

שנינו במשנה: קונם שאיני נושא את פלונית, שאביה רע.

אמרו לו: מת אביה.

והוינן בה: הרי "מת האב" — נולד הוא, שמיתה אינה דבר צפני, ומדוע מתיר רבי מאיר?

5. הר"ן מבאר את הענין לפי הירושלמי, שתלייתו של הנדר בדבר היא כמו התנאה, ואיך צורך כלל בהתרת הנדר.

אך הרא"ש והריטב"א מבארים שמדובר במצב ביניים, שאין זה תנאי, ולכן הוא צריך התרה, אך מאידך, כיון שתלה את הנדר, אפשר להתיר אפילו אם נעשה שינוי לא צפוי, שהוא בגדר "נולד".

ונבוכדנצר ההנה את צדקיהו בזה שהרשה לו להכנס אליו ללא רשות. וצדקיהו לא החשיב זאת כהנאה שעבורה הוא יכול להשביעו בצורה כזאת שהוא יהיה חייב לקבל את רשותו כדי להשאל עליה.

4. ובמדרש קינות מבואר שאנשי נבוכדנצר הם אלו ששמטו מהם את הכריים, והושיבום לארץ.

שהיתה שחורה בשעת הנדר ונעשת לאחר מכן לבנה. או שהיתה קצרה ונעשת ארוכה לאחר מכן.

אלא מדובר במקום שהנדר טעות, שבשעת הנדר היא היתה נאה או לבנה או ארוכה.

בשלמא לרב הונא, דאמר שטעם משנתנו משום שנעשה כתולה נדרו בדבר, שפיר נשנתה המשנה הבאה.

כי תחילה תנא כאן את דין תולה נדרו בדבר, ואילו במשנה הבאה תנא את דין נדר טעות.

אלא לרבי יוחנן, דאמר שטעם משנתנו הוא מחמת שכבר מת, וכבר עשה תשובה, והוא נדר טעות, אם כן, למה לי למתני תרי זימני, מדוע חזר ושנה התנא פעמיים בשתי המשניות את דין נדר טעות!?

ומסקינן: אכן, קשיא!

מתניתין:

ועוד אמר רבי מאיר: יש מקרים בהם פותחין לו לנודר פתח מן הכתוב שבתורה, ואומריין לו:

אם אסר על חברו בנדר להנות ממנו משום שביקש לשאול ממנו כלי, וחברו סירב לו, אומרים לו:

אילו היית יודע שאתה עובר על [ויקרא יט] "לא תקום", ועל "לא תטור", כיון שבנדר זה אתה נוקם ברעך או נוטר לו איבה על מה שעשה לך.

אמר רב הונא: לדעת רבי מאיר, אין זה היתר של פתח בנולד, אלא נעשה כתולה נדרו בדבר. שתלאו לנדר בכך שאביה רע, והרי עתה הוא אינו קיים עוד. ורבנן אינם מחשיבים לשון שכזאת כתלייה של הנדר, ולכן הם מחשיבים זאת כפתחה בנולד.

ורבי יוחנן אמר: וכבר מת האב בשעת הנדר, וכבר עשה האב תשובה בשעת הנדר, קאמרינן ליה. ונמצא שהיה נדרו בטעות.

ולדבריו משנתה ביאור המשנה מקצה לקצה.

שסובר רבי מאיר שגזרו חכמים על מת אביה משום לא מת אביה, ולכן אסרו את התרת הנדר הזה כאילו היתה מיתת האב בגדר "נולד", על אף שאין זה נולד אלא טעות, ומעיקר הדין אינו צריך כלל התרה.

ואילו רבנן חולקים עליו, וסוברים שלא גוזרים מת משום לא מת, וזה נדר בטעות שאינו צריך התרה כלל.⁽⁶⁾

סה-ב מתלב רבי אבא מהמשנה הבאה, לקמן:

קונם שאיני נושא לפלונית כעורה. והרי היא נאה.

שאיני נושא פלונית שחורה. והרי היא לבנה.

שאיני נושא פלונית קצרה. והרי היא ארוכה

—

הרי הוא מותר בה.

ומבאר המשנה את המקרים הללו:

הוא לא מותר בה מפני שהיתה כעורה בשעת הנדר ונעשת נאה לאחר מכן. או

6. לפי הרא"ש. ועיין בר"ן שביאר אחרת, ונשאר בצריך עיון.